

סימן נח: ברכת אירוסין שלא על ידי הרב המקדש*

ניסן תשס"ד

לכבוד הרב נתנאל הלפגוט, ניו יורק,

שלום וברכה.

שאלת האם יש אפשרות לכבד אדם אחר שאינו הרב בברכת האירוסין, וכגון לתת זאת לחברה של הכלה על פי בקשתה.

תשובה:

נהגו בכל ישראל שהרב מסדר הקידושין או החכם מברכים בעצמם את ברכת האירוסין. כך כתבו: באר שבע (סימן מט), שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניינא אבן העזר סימן א), נהר מצרים (חופת חתנים אות ב), שדי חמד (מערכת חופה וקידושין אות יח), שו"ת מהר"ם מינץ (סימן פו) ועוד. אמנם לדעת הרמב"ם (הלכות אישות פרק ג הלכה כג), הברכה היא ברכת המצוות שמוטלת על החתן עצמו, אך מדבריו בשו"ת פאר הדור (סימן ו) משמע שאף בתקופתו ובמקומו המנהג היה שגדולי החכמים מברכים ולא החתן עצמו.

בטעם לכך שנהגו שלא החתן עצמו מברך, אלא החכם, נאמרו כמה אפשרויות:

1. יש אומרים שזה כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לברך (הגהות סמ"ק מצווה קפג, אורחות חיים הלכות קידושין סימן כא, דרישה אבן העזר סימן לד ס"ק א, בית שמואל שם ס"ק ב ועוד).
2. יש אומרים שזה מחמת חשש יוהרא (מרדכי כתובות סימן קלא).
3. יש אומרים שזה מצד שיש חשש שהחתן טרוד במצווה, ולא יוכל לכוון כמו שצריך בברכה (המנהיג סימן קי).

לכן למעשה אין לשנות מהמנהג. וראה את דברי הרמב"ם בתשובה (שו"ת הרמב"ם מהדורת בלאו סימן קנב), שכתב:

אין צריך לשנות מנהג שנהגו בו, גם אם קטנה חשיבותו, אם אין זה מביא להפסד בדת ולא לעבירה.

ובתשובה אחרת (סימן רסב):

ואפילו בדברים אשר תלוי בהם דבר איסור, אמרינן: אל ישנה אדם מפני המחלוקת, כל שכן במה שאין תלוי בו איסור בשום פנים... וצריך תמיד לילך במנהג הרוב, כל זמן שאין בזה עבירה על איסור.

וכל שכן בעניינינו, שאנו רואים שמשום בין אדם לחברו הוציאו את הברכה מידי החתן, שאין לעשות שינויים שעלולים להביא לויכוחים ומריבות.
בנוסף לכל האמור לעיל, במקום שבו רוצים שחברה של הכלה תברך את ברכת האירוסין, קיימים צדדים רציניים של חשש ברכה לבטלה, ונבאר את הדברים:
נחלקו הראשונים במהות ברכת האירוסין:

דעת הרי"ף (שו"ת סימן רצג) והרמב"ם (הלכות אישות שם), שזו ברכת המצוות.
לעומתם סובר הרא"ש (כתובות פרק א סימן יב) שזו ברכת השבח. על פי דעה זו, הבינו הבאר שבע (סימן מט), התבואות שור (יורה דעה סימן א ס"ק נט) ושו"ת הר צבי (אורח חיים סימן ס) שאין הברכה מוטלת כלל על החתן, אלא על הנוכחים.

אמנם דעת הרא"ש עצמו (שם) היא שברכת אירוסין צריכה עשרה כמו ברכת נישואין, ואם כן, על פי זה, דין אמירת ברכה זו על ידי אישה תלוי במחלוקת הרב גרשוני והרב ישראלי שהובאה בשו"ת במראה הבזק (חלק ה סימן קיג), ושם נפסק שלא תברך אישה, אלא שאם החתן והכלה מתעקשים על כך, אין למסובים לגרום למחלוקת, כיוון שיש מקום להתיר על פי הרב גרשוני. אלא שגם הוא התיר רק במקרה שהדבר לא יגרום למחלוקת, ובברכת אירוסין שיש מנהג קבוע שמסדר הקידושין הוא המברך, עצם לקיחת הברכה ממנו עלולה להביא למחלוקת גדולות יותר.

בדעת הרמב"ם והרי"ף, ברור שברכה זו מוטלת על החתן שהוא מקיים המצווה (ואף בדעת הרא"ש כתב שו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק א סימן פז), שאף שזו ברכת השבח היא מוטלת על החתן), ולפי זה, המברך הוא השליח של החתן, והוא צריך לכוון להוציא ידי חובה את החתן (ראה שו"ת נודע ביהודה אבן העזר מהדורה תניינא סימן א, בן איש חי פרשת שופטים אות ב, נהר מצרים דיני חופת חתנים סעיף ב, שו"ת אגרות משה שם, שו"ת יביע אומר חלק ד אבן העזר סימן ז ועוד). לפי זה, אישה שאינה מצווה בפרייה ורבייה, לא תוכל לברך את הברכה, שהרי רק מי שמחויב בדבר, יכול להוציא ידי חובה (ראה ברכות כ"ב).

אמנם למעשה נחלקו האחרונים בשאלה אם האישה גם כן מצווה בברכת האירוסין: משמעות הנודע ביהודה שם (אף שהדבר אינו ברור לו לחלוטין), שהחויב מוטל רק על החתן, וכן כתב הגר"פ פראנק בהדרת קודש (סימן טו) בשמו של הגרי"ז, וכן כתב בספר בית חתנים (פרק ה הערה ז) בשם של הגר"צ אבא שאול והגרי"ש אלישיב, וכן משמע מדברי חזקיהו (חלק ב חושן משפט עמוד כה) ומדבר משה (מהדורה תניינא סימן קט). לעומת זאת, יש אחרונים הסבורים שגם על האישה חל חיוב בברכת אירוסין, ביניהם בית שלמה (סימן פא), כנסת הגדולה (אבן העזר סימן לד), שו"ת מהר"ש ענגיל (חלק ב סימן כח) ונטע שורק (סימן יב).

אלא שגם לשיטה שהאישה חייבת בברכת האירוסין, אין זה ברור אם אישה יכולה להוציא את האישה, כיוון שהדבר תלוי במחלוקת הבית חדש והמהרש"ל עם השולחן ערוך והטורי זהב, שהובאה באורח חיים (סימן רעא סעיף ב), אם נשים יכולות להוציא אנשים ידי חובה גם בברכות שהן חייבות בהן. אמנם הכרעת האחרונים והמשנה ברורה (שם ס"ק ד) שהן מוציאות ידי חובה, אך המגן אברהם (שם ס"ק ב) הביא בשם התוספות בסוכה (לח ע"א), שדין זה לא אמור ברבים, שבהם זילא בהו מילתא שתוציאם אישה.

ש א ג ת

ס י מ נ ח

כ ה נ

בנוסף לכך, כאן שהמברך עצמו אינו מחויב בברכה (שהרי הוא אינו המקדש), ישנה מחלוקת בין הדגול מרבבה (שם) ורבי עקיבא איגר (שו"ת סימן ז) אם אישה יכולה להוציא את האיש (עיין גם בשער הציון שם ס"ק ט). אמנם המשנה ברורה (שם ס"ק ה) פסק כרבי עקיבא איגר שיכולה להוציא, אך כל זה במקרים שברור שהאישה גם חייבת בברכה, ואילו כאן הדבר שנוי במחלוקת, ויש כאן ספק ספיקא להחמיר – שמא היא אינה חייבת כלל בברכה, ואף אם היא חייבת, שמא אינה יכולה להוציא ידי חובה את האיש.

בנוסף לכך, יש מקום לומר שאף מי שסובר שהאישה מצווה בברכה, מסכים שעיקר החיוב מוטל על הבעל (שהרי ראיתם היא מהר"ן בקידושין (טז ע"ב מדפי הר"ף), שכתב שאף על פי שאישה אינה מצווה בפרייה ורבייה, מכל מקום יש לה מצווה, מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצוותו, ואם כן היא רק בגדר מסייעת למצווה). מכיוון שאין החיוב באותה רמה, לא ברור שאישה יכולה להוציא איש (בדומה למי שמחויב מדרבנן, שאינו יכול להוציא מחויב מדאורייתא, ראה ברכות (שם), אלא שיש מקום לחלק שאולי יש הבדל בין מחויב ומסייע לבין דאורייתא ודרבנן) אף לדעה המחייבת אותה בברכה. ניתן אף לדקדק זאת מלשון הרמב"ם, שכתב שיברך החתן או שלוחו, ולא הזכיר את הכלה.

לסיכום: אין לשנות מן המנהג שהרב מסדר הקידושין יברך את ברכת האירוסין.

